

Pregledni znanstveni članak

UDK: 327(73:510)

Sjedinjene Američke Države i Narodna Republika Kina: suradnja uvjetovana interesima globalne stabilnosti

TIHANA TOLJ*

Sažetak

Autorica analizira donose SAD-a i NR Kine u kontekstu novih realnosti međunarodnih odnosa koje karakterizira rastući značaj Kine na globalnoj političkoj sceni. Dinamiku bilateralnih odnosa jedine svjetske supersile i azijskoga giganta u usponu diktira pristup dviju zemalja nizu pitanja regionalnog i globalnog značaja, od budućnosti Tajvana i korejskog poluotoka do stabilizacije globalnih gospodarskih prilika i klimatskih promjena. Razmotrivši (ne)slaganja u suvremenim američko-kineskim odnosima, autorica zaključuje da SAD i Kina nastoje provoditi politiku suradnje, što se pozitivno odražava na njihove bilateralne, a posredno i na globalne političke odnose.

Ključne riječi: SAD, vanjska politika, Kina, istočna Azija, bilateralni odnosi, globalna stabilnost.

*
Centar za međunarodne studije

Narodna Republika Kina danas predstavlja drugo gospodarstvo svijeta, odmah iza Sjedinjenih Država, s bruto nacionalnim proizvodom koji iznosi trećinu američkoga u vrijednosti od 14,6 tisuća milijardi dolara. Najveći je trgovinski partner SAD-a, nakon Kanade i Meksika, no uzajamni gospodarski odnosi obilježeni su neravnotežom od 365 milijardi dolara američkog uvoza 2010. godine i samo 92 milijarde dolara američkog izvoza u Kinu, prema američkim podacima.¹ Kina je i najveći američki vjerovnik, koji posjeduje oko 1114 milijardi dolara američkih obveznica.² U istočnoj Aziji još su uvijek prisutne američke trupe, što ukazuje na spremnost azijskih zemalja da prihvate američku ulogu u održavanju regionalne stabilnosti, koja ipak nije uvjetovana isključivim povjerenjem u američku silu, već i nepovjerenjem u njihovim međusobnim odnosima.

Upravo zbog međusobnog nepovjerenja azijskih zemalja vojna potrošnja u Aziji, unatoč završetku Hladnoga rata, neprestano raste. Prema istraživanju Štokholmskog međunarodnog instituta za mirovna istraživanja o međunarodnoj trgovini oružjem Azija prednjači u uvozu oružja s 37 posto svih transakcija, s tim da najveći dio otpada upravo na istočnu Aziju sa 67 posto. Najveći pojedinačni uvoznik oružja na svijetu jest Kina, čije su nabave oružja 2008. godine dosegle 11 posto svjetskog tržišta. Kina je cijelo proteklo desetljeće bila vodeći svjetski uvoznik naoružanja, no taj je udio u blagom padu, što može upućivati na činjenicu da je posrijedi jačanje domaće kineske industrije.³ Kina je i članica Vijeća sigurnosti UN-a te nuklearna sila⁴, što su značajne atribucije u međunarodnim odnosima. Međutim rast gospodarskih i vojnih potencijala Kine u nesrazmjeru je s prilikama koje se ogledaju

1.

Office of the United States Trade Representative: *US-China Trade Facts* na <http://www.ustr.gov/countries-regions/china>

2.

U.S. Department of the Treasury: *Major Foreign Holders of Treasury Securities*, 28. veljače 2011., na <http://www.treasury.gov/resource-center/data-chart-center/tic/Documents/mfh.txt>

3.

SIPRI rabi metodu godišnjeg prosjeka, a ovi podaci odnose se na razdoblje od 2004. do 2008. godine. Pet najvećih izvoznika oružja na svijetu jesu SAD, Rusija, Njemačka, Francuska i Velika Britanija, koje čine 78 posto međunarodnog izvoza naoružanja. SAD čini 31 posto izvoza oružja na svijetu i sedmi je uvoznik. Najviše američkog oružja otpada na Južnu Koreju, točnije 15 posto. Izvoz ruskog naoružanja čini 25 posto svjetskog tržišta, a najvažniji je kupac Kina, koja je kupila 42 posto ukupnog ruskog izvoza. Prema Hrvoje Barbarić: *Međunarodna trgovina oružjem*, Hrvatski vojnik – internetsko izdanje, br. 246, lipanj 2009. godine, na <http://www.hrvatski-vojn timer.hr/2462009/trgoruz.asp>

4.

Kineska nuklearna sila različito se procjenjuje u SAD-u: podaci CIA-e govore o višestrukum povećanju kineskih raketa i nuklearnih glava, dok znanstvanici drže da je taj rast polagan i da Kina ima problema u izgradnji raketa i njihovoj modernizaciji. Kada bi Kina zaprijetila upotrebom nuklearnog oružja, Amerika bi imala dovoljno snage ukloniti prijetnju. Vidjeti Radovan Vukadinović: *Nuklearne strategije i međunarodni odnosi*, Zagreb, 2006., str. 243.

u socijalnoj slici zemlje: milijuni nezaposlenih, uključujući mlade obrazovane ljude, nejednaka regionalna razvijenost i nizak životni standard kineskog stanovništva uz velik nesrazmjer između bogatih i siromašnih⁵ predstavljaju potencijani čimbenik unutarnje destabilizacije. Kina je zapravo suočena s izborom punopravnog sudjelovanja u međunarodnom sustavu, prihvaćanjem mehanizama i načela, počevši od UN-a, svjetskih trgovinskih normi, kontrole naoružanja, zaštite ljudskih prava i slično, što paralelno iz kineske perspektive predstavlja prijatnu kineskoj samostalnosti i političkoj neovisnosti kineske države.⁶

Gospodarski i vojni razvoj Kine čine je sve značajnijim akterom u međunarodnom sustavu pa je logično pitanje kako se postaviti prema izazovu „nadolazeće“ Kine i integrirati je u globalnu zajednicu kako bi pridonijela stabilizaciji i integritetu sustava, a ne njihovom slabljenju. Za američku politiku izazov je tim veći jer uključivanje Kine u međunarodni sustav, s obzirom na njezine potencijale, znači i određenu redefiniciju sustava i američke dominacije u njemu. Kineski dužnosnici često su pozivali na preoblikovanje unipolarnog svijeta pod dominacijom jedne supersile, sklapajući navodna strateška partnerstva sa zemljama poput Rusije primjerice, s kojom su dijelile opću viziju svjetskog poretka.⁷ No kineske vanjskopolitičke opcije bile su ograničene spoznajom da je u kineskom interesu izbjegavanje izravnih sukoba s Amerikom.

Ovisnost o naprednoj tehnologiji i izvozu na značajna svjetska tržišta te američko jamčenje regionalne sigurnosti omogućuju realizaciju još uvijek dominantnoga kineskoga cilja, a to je daljni gospodarski razvoj zemlje. U uvjetima narušavanja mira u regiji Kina bi bila zaustavljena u svom napretku, a političke i socijalne napetosti u zemlji dodatno bi otežale situaciju. Bez stabilnog sigurnosnog okruženja i daljnjeg gospodarskog napretka Kina ne bi mogla računati na potencijalno jačanje vlastitog političkog utjecaja, bilo u regionalnim, bilo globalnim okvirima. Svjesne svih navedenih činjenica, obje strane u američko-kineskim odnosima nastoje uravnotežiti različite interese poput regionalne stabilnosti, pitanja Tajvana, uzajmnih trgovinskih odnosa, proliferacije nuklearnog oružja i pitanja ljudskih prava.

5.

Martine Bulard: "Dva lica Kine: napredak i nejednakosti", *Le Monde*, siječanj 2006., str. 20-22.

6.

Ksenija Jurišić: "Pola stoljeća Narodne Republike Kine", *Politička misao*, svezak 36, br. 3, 1999., str. 39.

7.

Razlike u motivima i načinu ostvarenja „multipolarnog poretka“ ostavljaju ovaj zajednički napor bez konkretnog sadržaja. Vidjeti Susan Turner: "Russia, China and a Multipolar World Order: The Danger in the Undefined", *Asian Perspective*, svezak 33, br. 1, 2009., str. 159-184.

Nestanak sovjetske prijetnje, demokratske promjene u Europi te događaji na trgu Tiananmen utjecali su na američki pogled na Kinu. Devedesetih godina prošlog stoljeća sve se više spominje mogućnost sukoba dviju zemalja, pitanje ljudskih prava i mogućnosti „promjena“ u toj zemlji. Predsjednik George H. W. Bush unatoč unutarnjim previranjima nastavio je slijediti startešku politiku održavanja dobrih bilateralnih odnosa, ostavljajući druge interese niže na ljestvici. Državni tajnik James Baker godine 1991. pisao je o „nadolazećoj arhitekturi za azijsko-pacifičku zajednicu“. Izraz koji je upotrijebio ističe viziju administracije za posthladnoratovsku arhitekturu euroatlantske zajednice. Iako je Washington bio otvoren prema mogućnosti da multilateralne institucije budu dijelom takve strukture, njihova uloga zamišljena je kao dodatak tradicionalnim američko-azijskim savezništva.⁸

⁹U američkoj domaćoj političkoj raspravi o Kini neprestano je prisutna debata između zagovornika pogleda na Kinu kao prijateljsku zemlju i onih koji je doživljavaju kao izravnu prijetnju američkim interesima i glavnim potencijalnim suparnikom na globalnoj političkoj sceni.¹⁰ Administracija Georga W. Busha u početku je zagovarala „strateško natjecanje“ s Kinom jer je prema viziji nekih krugova, poglavito Ministarstva obrane, Kina predstavljala neprijateljsku silu u usponu, pa je stoga glavni izazov bio obuzdati nastajuću prijetnju.¹¹ U politici prema istočnoj Aziji naglasak je bio na konsolidaciji odnosa s ključnim saveznicima u regiji poput Japana i Južne Koreje te naglašavanju američke podrške neovisnosti Tajvana.

Američko-kineska suradnja ipak je pojačana nakon terorističkih napada na Sjedinjene Države, a Kina je umjesto konkurenta postala potencijalnim partnerom. Tijekom američke invazije na Irak Kina

8.

James A. Baker: "America in Asia: Emerging Architectur for a Pacific Community", *Foreign Affairs*, zima 1991./1992., str. 1-18. Baker je u ranijem govoru pred azijskim društvom u New Yorku osudio događaje na Tiananmenu, ali je obrazložio da je umjerena reakcija administracije potrebna jer „prekid konstruktivnih američko-kineskih odnosa, izgrađivanih više od dva desetljeća, ne služi ni američkim interesima ni interesima kineskoga naroda“. Vidjeti *A new pacific partnership: framework for the future - James Baker address-transcript*, US Department of State Bulletin, kolovoz 1989., na http://findarticles.com/p/articles/m_m1079/is_n2149_v89/ai_7938841/

9.

Henry Kissinger: *Treba li Amerika vanjsku politiku: prema diplomaciji za 21. stoljeće*, Zagreb, 1993., str. 90.

10.

Zašto je važno s Kinom postupiti kao s partnerskom zemljom, u Henry Kissinger: "China: Containment Won't Work", *The Washington Post*, 13. lipnja 2005.

11.

Pentagon je u svom izvješću iz 2001. godine upozorio na pojavu *vojnoga konkurenta u Aziji* te u izvješću iz 2006. godine, u kojem stoji da „od sila u usponu Kina ima najveći potencijal da se vojno natječe sa Sjedinjenim Državama“. Vidjeti U.S. Department of Defense (2001.), *Quadrennial Defense Review Report*, Washington DC: US Government Printing Office i (2006.) *Quadrennial Defense Review Report* na <http://www.defenselink.mil/qdr/report/Report.pdf>

je izrazila neslaganje, ali uz ogradu kako neće opstruirati američku akciju. Zategnuti odnosi nakon svrstavanja Pjongjanga u „osovinu zla“ izgladjeni su zajedničkim naporima u razgovorima šesterice oko sjevernokorejskog nuklearnog programa. Promjeni vanjskopolitičkog pristupa Kini pridonio je i razvoj događaja u Afganistanu i Iraku.

Već angažirane u dva rata, Sjedinjene Države nisu niti pomišljale na sukobljavanje s Kinom jer to nije bilo izvedivo ni vojno ni financijski s obzirom na to da je SAD financirao irački rat zadužujući se u azijskim zemljama, gdje Kina prednjači kao američki kreditor. Obamina je administracija u razvoju bilateralnih odnosa nastavila naglašavati zajedničke interese dviju zemalja: gospodarsku suradnju, obuzdavanje iranskih nuklearnih ambicija, neutraliziranje napetosti na korejskom poluotoku s krajnjim ciljem njegove denuklearizacije, jačanje suradnje između Kine i Tajvana uz daljnju američku podršku politici „jedne Kine“ te suradnju na znanstvenom, tehnološkom i industrijskom polju.¹² Bilateralni odnosi dviju zemalja u protekloj godini bili su opterećeni nizom pitanja poput kineskog oklijevanja da osudi provokacije Sjeverne Koreje, razmirica oko teritorijalnih pitanja u Južnom kineskom moru i kineske represije prema domaćim disidentima do kineskih zamjerki zbog američke prodaje oružja Tajvanu, Obaminom susretu s Dalaj Lamom, vojnih vježbi američkih i južnokorejskih snaga u Žutom moru i američke deklaracije kojom se određuje da sloboda plovidbe u Južnom kineskom moru predstavlja američki nacionalni interes.¹³

Tome treba pridodati i tranziciju vlasti u Kini i predsjedničke izbore u Tajvanu koji će svakako utjecati na sadržaj kinesko-tajvanskih bilateralnih odnosa, ali i na odnose SAD-a i Kine.¹⁴

12.

Predsjednik Obama bio je izložen domaćim kritikama jer je prvi američki predsjednik koji se u posljednjih dvadesetak godina odbio susresti s tibetanskim vodom Dalaj Lamom tijekom njegova posjeta Washingtonu, što će učiniti tek u veljači 2010. godine, unatoč prosvjedima iz Pekinga. Stoga je tom prilikom istaknuo podršku SAD-a dijalogu Kine i Tibeta radi unapređenja religijskih sloboda i poštivanja identiteta Tibeta. Vidjeti *Press Conference with President Obama and President Hu of the People's Republic of China*, The White House: Office of the Press Secretary, 19. siječnja 2001.

13.

U Južnom kineskom moru postoji spor oko skupine otočića i atola bogatih ribom te potencijalno naftom i plinom. Pravo na njih polažu Kina, Bruneji, Indonezija, Malezija, Filipini i Vijetnam. Kina se protivi patroliranju američkih brodova isključivo kineskim gospodarskim pojasom i suradnji američkih i britanskih tvrtki koje u suradnji s Vijetnamom provode istraživanja uz vijetnamsku obalu. Državna tajnica Clinton na sastanku s azijsko-pacifičim zemljama u Hanoju dala je do znanja da SAD svojim „nacionalnim interesom“ smatra poštivanje međunarodnog prava i slobodu plovidbe u Južnom kineskom moru. Vidjeti *Remarks at Press Availability: Hillary R. Clinton, Secretary of State, National Convention Center, Hanoi, Vijetnam*, 23. srpnja 2010., na <http://www.state.gov/secretary/rm/2010/07/145095.htm>

14.

Predsjednik Hu Jintao i premijer Wen Jiabao povući će se sa svojih položaja u Komunističkoj partiji Kine i s državnih dužnosti u ožujku 2013. godine, dok bi se predsjednički izbori u Tajvanu trebali održati 2012. godine.

Prema nekim autorima, upravo je američka vanjska politika prema nadolazećim silama, a Kini pogotovo, otvorila mogućnosti za ulazak u multipolarnu eru svjetske politike i pružila priliku za stvaranje „novog novog svjetskog poretka“ („new new world order“). Cilj uključivanja Kine u globalne ekonomske i sigurnosne institucije jest održavanje učinkovitosti tih institucija jer integracija Kine i objektivnija raspodjela utjecaja omogućuju održavanje međunarodnih režima uspostavljenih nakon Drugoga svjetskog rata.¹⁵

Prema Kissingeru, upravo je globalna financijska kriza otvorila mogućnost za uspostavu novog ekonomskog i političkog poretka, za čije su ostvarenje ključni američko-kineski odnosi. Obje strane Pacifika trebaju uzajmnu suradnju kako bi se suočile s posljedicama globalne financijske krize, a kakav će globalni ekonomski poredak biti uspostavljen, ovisi o američko-kineskoj suradnji.¹⁶ Najveći izazov za američko-kineske odnose bit će pomirenje dviju različitih vizija „iznimnosti“ (kineske i američke), uz uvažavanje činjenice da SAD i Kina nikada neće moći dominirati jedna drugom te da bi mogući sukob u potpunosti uništio njihova društva.¹⁷

1. Azijsko-pacifička struktura: dvije različite perspektive

Kad se analizira regionalna arhitektura, teško je potpuno jasno odrediti geografske granice područja o kojem se govori. Ključno je pitanje zapravo političke naravi i tiče se stupnja uključenosti SAD-a u regionalne ekonomske i sigurnosne institucije i forume. Donositelji odluka u SAD-u tradicionalno zagovaraju „otvorenu“ regionalnu strukturu i daju prednost širem definiranju „azijskopacifičkoga prostora“. Amerika gleda na „azijsku sigurnosnu strukturu“ u skladu sa sustavom bilateralnih saveza kakve je izgradila 1950-ih godina prošloga stoljeća, pri čemu svoj sustav savezničkih odnosa u regiji doživljava kao temelj

15.

Ovu tezu lansirao je Daniel W. Drezner koji smatra da se u analizama vanjske politike G. W. Busha nepravedno zanemaruju konstruktivni naponi koje je njegova administracija poduzela u svojoj politici prema Kini. Iako smatram da sama važnost bilateralnih američko-kineskih odnosa zapravo ne dopušta drugačije postavljanje prema toj zemlji, što je Bushova administracija tek postupno shvatila, Drezner drži da je, baš kao i njegov otac, Bush zaslužan za pokretanje procesa prema „novom novom svjetskom poretku“. Vidjeti Daniel W. Drezner: "The New New World Order", *Foreign Affairs*, ožujak/travanj 2007., str. 1-7.

16.

Henry Kissinger: "The Chance for a New World Order", *International Herald Tribune*, 12. siječnja 2009. Dostupno na <http://www.henrykissinger.com/articles/ih011209.html>

17.

H. Kissinger: "Avoiding a US-China Cold War", *The Washington Post*, 14. siječnja 2011.

regionalne „sigurnosne arhitekture“.

Iz perspektive Washingtona zadatak multilateralnih organizacija u Aziji jest nadopunjavanje i jačanje mreže američkih savezništava u postizanju regionalne integracije. Kineska politička elita drugačije upotrebljava pojam arhitekture: umjesto usredotočenosti na oblikovanje posebne regionalne sigurnosne arhitekture, kineski lideri češće pozivaju na oblikovanje „globalne kolektivne sigurnosne arhitekture“ sa središtem u Ujedinjenim narodima. Za njih je azijska arhitektura dio globalne sigurnosne arhitekture. Dva su razloga kineskog otpora prema odvojenoj i posebnoj azijskoj regionalnoj sigurnosnoj arhitekturi. Prvo, riječ arhitektura iz kineske se perspektive odnosi na strukturu koja je uglavnom statična i relativno fiksna. S obzirom na rast kineskog utjecaja i moći u regiji, Kina ne želi stvaranje nefleksibilne regionalne sigurnosne arhitekture koja je odraz trenutačnih odnosa moći, već želi očuvati fleksibilnost računajući na to da bi trenutačni trendovi, nastave li se, mogli prevagnuti u kinesku korist. Drugo, pojam „sigurnosne arhitekture“ u Kini se tumači kao sinonim za američki sustav bilateralnih alijansi, pa kineski političari radije koriste pojmove poput „sigurnosnog okvira“, „sigurnosnog modela“ ili „sigurnosnog mehanizma“ kada govore o azijskoj regiji.¹⁸

U regiji postoji niz institucija, organizacija, foruma i multilateralnih inicijativa koje su usmjerene na sigurnosnu i ekonomsku suradnju, od ASEAN-a, Šangajske organizacije za suradnju (SCO) do razgovora šestorice (Six Party Talks) o sigurnosti korejskog poluotoka. Sve zemlje uključene u regiji nastoje djelovati putem mehanizama koji im najviše odgovaraju: za Kinu to je ASEAN plus tri (Kina, Japan i Južna Koreja) te SCO; za Rusiju SCO, a za SAD to je APEC¹⁹ i trilateralni strateški dijalog (Trilateral Strategic Dialogue okuplja SAD, Japan i Australiju). SAD i Kina dijele zajednički cilj u smislu očuvanja regionalne stabilnosti, ali imaju drugačiju viziju njegova ostvarenja.

Kineska je Vlada u ožujku 2011. godine objavila sedmu po redu „Bijelu knjigu“ o obrani za 2010. godinu²⁰ u kojoj ističe da: „SAD jača svoje regionalne vojne saveze i povećava sudjelovanje u regionalnim

18. William T. Tow, Brendan Taylor: *What is Asian security architecture*, Review of International Studies (2010.), 36, str. 95-116.

19.

APEC: azijsko-pacifička gospodarska suradnja čini forum za ekonomsku i trgovinsku suradnju pokrenut 1989. godine. Danas okuplja 21 zemlju članicu. Više od 50 posto američkog izvoza otpada na područje zemalja APEC-a.

20.

Kina planove o nacionalnoj strategiji i obrani objavljuje u vidu tzv. *Defense White Papers*, a prvi je objavljen 1998. godine.

sigurnosnim pitanjima... Nepovjerenje prema Kini, uplitanje i potezi protiv Kine koji dolaze izvana u porastu su.“ Situacija u regiji ocijenjena je složenom, a američki odnosi s Tajvanom (prodaja oružja) kao destabilizirajući čimbenik.²¹

Iako kineski vojni proračun za 2011. godinu iznosi tek 91,5 milijardi dolara u odnosu na 553,1 milijardu dolara američkog vojnog proračuna za 2012. godinu,²² postoji konstantan skepticizam prema jačanju kineske vojne sile i kineskim izdvajanjima za vojsku. Prema ocjenama Pentagona, „kineska Narodna oslobodilačka vojska poduzela je skromne korake u povećanju transparentnosti vojnih i sigurnosnih poslova. Ipak, ostaju mnoge neizvjesnosti oko toga kako će Kina upotrijebiti svoje narasle vojne sposobnosti. Ograničena transparentnost i potencijalno nerazumijevanje i pogrešne procjene dodatno povećavaju tu neizvjesnost.“ Prema Pentagonovu izvještaju, Kina jača svoje vojne sposobnosti kako bi utjecala na Tajvan da riješava svoje sporove s Pekingom prema kineskim uvjetima te „odgodi ili onemogući bilo kakvu potencijalnu američku pomoć Tajvanu u slučaju sukoba. Vojna ravnoteža u odnosima preko tjesnaca nastavlja se mijenjati u korist kopna“.²³

Unatoč podozrenju u američko-kineskim odnosima ili, bolje rečeno, upravo zbog toga, Amerika nastoji jačati vojne odnose s Kinom na temelju pretpostavke da će redoviti i pouzdani vojno-vojni odnosi pridonijeti uzajmnom razumijevanju i boljoj suradnji. No u jačanju američko-kineske vojno-vojne suradnje kamen spoticanja predstavlja američka prodaja oružja Tajvanu.

2. Tajvan: strateško i principijelno pitanje za Kinu i SAD

Kina već desetljećima pristaje na odgađanje konačnog rješenja „tajvanskog pitanja“ uz uvjet da Tajvan ne zatraži formalno priznavanje suverenosti, dok Sjedinjene Države ostaju dosljedne u protivljenju primjeni sile u njegovom rješavanju i provođenju politike „jedne Kine“.

21.

China's National Defense in 2010, Information Office of the State Council of the People's Republic of China, 31. ožujka 2011., na <http://www.china.org.cn/government/whitepaper/node-7114675.htm>

22.

Planirani vojni proračun SAD-a vidjeti na http://www.defense.gov/home/features/2011/0211_fiscalbudget/

23.

Annual Report to Congress, Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2010, Office of the Secretary of Defense na http://www.defense.gov/pubs/pdfs/2010_CMIPR_Final.pdf

Konstantan izvor napetosti između Kine i SAD-a predstavlja američka prodaja oružja Tajvanu. Iako su predsjednici Obama i Hu u zajedničkoj izjavi 2009. obznanili „poduzimanje konkretnih koraka za unapređenje stabilnih i pouzdanih vojno-vojnih odnosa u budućnosti“ te u zajedničkoj izjavi iz 2011. potvrdili da su „čvrsti, stabilni i pouzdani vojno-vojni odnosi esencijalni dio“ njihove zajedničke vizije, Kina i dalje povezuje pitanje vojnih odnosa s američkom prodajom oružja Tajvanu. Peking je suspendirao vojno-vojnu suradnju u listopadu 2008. godine te ponovno u siječnju 2010. kad je Obamina administracija zatražila od Kongresa da odobri novi paket prodaje naoružanja Tajvanu u iznosu od 6,4 milijarde dolara. Kina smatra da američka prodaja naoružanja Tajvanu ohrabruje „separatističke snage“ na otoku i djeluje kao destabilizirajući čimbenik u odnosima Pekinga i Taipeija te da američka strana krši obećanje iz zajedničkog priopćenja iz 1982. godine,²⁴ da će s vremenom smanjiti prodaju naoružanja. S druge strane američka Vlada zastupa službeni stav da naoružavanje Tajvana pridonosi stabilnosti jer tajvanskom vodstvu osigurava samopouzdanje u odnosima s Kinom, što je Americi jamstvo da će pitanje ujedinjenja naposljetku biti u skladu s voljom tajvanskog stanovništva. Čini se kako, unatoč nastojanjima da se ostvare partnerski odnosi s Kinom, u američkim političkim krugovima i dalje živi pretpostavka o mogućem sukobu s Kinom i nepovjerenje prema kineskim namjerama u regiji. Obamina administracija zasada takve stavove uspješno drži pod kontrolom kako bi ostvarila svoje globalne vanjskopolitičke ciljeve poput kontrole naoružanja, a posebice s obzirom na Iran i Sjevernu Koreju, balansiranja američko-kineskih trgovinskih odnosa i pridobivanja kineske potpore u međunarodnom reguliranju klimatskih promjena. Kina se ne slaže sa stavom da se SAD ima pravo miješati u pitanje budućnosti Tajvana, ali interes za održavanje dobrih odnosa s SAD-om ograničava kineske vanjskopolitičke opcije u odnosu na Tajvan. Ključni interes za obje strane, ali i za Taipei, unatoč tome što tajvanski lideri ponekad potiču napetosti između Washingtona i Pekinga, jest izbjeći vojni sukob do kojeg bi sigurno došlo u slučaju da Kina primjeni silu ili da Amerika napusti načelo „jedne Kine“ i prizna neovisnost Tajvana.

24.

Prema zajedničkom američko-kineskom priopćenju iz 1982. godine potvrđeno je da: pitanje američke prodaje oružja Tajvanu nije riješeno tijekom pregovora o uspostavi diplomatskih odnosa između SAD-a i Kine te da će Kina ponovno tražiti razmatranje tog pitanja, dok je SAD izrazio namjeru da će s vremenom postupno smanjiti prodaju oružja Tajvanu. Vidjeti *Joint Communiqué of the United States of America and the People's Republic of China (1982 Communiqué)*; 17. kolovoza 1982., posebno točke 2 i 6 na <http://www.ait.org/tw/en/taiwan-relations-act.html>

3. Korejski polutok: sjevernokorejski nuklearni izazov

Odnosi na korejskom poluotoku obuhvaćaju niz problema koji uključuju dijalog između Seula i Pjongjanga o mogućem budućem ujedinjenju, pitanje daljnje prisutnosti američkih snaga u Južnoj Koreji, interese regionalnih sila poput Japana i Kine i međunarodne konzultacije oko sjevernokorejskog nuklearnog programa.²⁵ Svi ti problemi međusobno se isprepliću: u slučaju korejskog ujedinjenja prisutnost američkih trupa postala bi neizvjesna, a njihovo povlačenje izmijenilo bi političku i sigurnosnu situaciju u Aziji. Američko napuštanje Južne Koreje vjerojatno bi pokrenulo i pitanje američke vojne prisutnosti u Japanu, a ujedinjena Koreja koja bi se pojavila kao nuklearna sila gotovo bi sigurno izazvala nuklearno naoružavanje Japana, na što Kina nikako ne bi mogla ostati ravnodušna.

Sjevernokorejski nuklearni izazov ima specifičan kontekst u posthladnoratovskim nastojanjima da se spriječi proliferacija nuklearnog naoružanja. Sjedinjene su Države u rujnu 1991. godine povukle nuklearno oružje iz Južne Koreje kako bi privolile sjevernokorejski režim da dopusti međunarodni nadzor sjevernokorejskog nuklearnog programa i utvrdi poštivanje ugovora o denuklearizaciji potpisanog između Sjeverne i Južne Koreje iste godine. Nakon opstruiranja inspeksijskog nadzora od strane sjevernokorejskog režima Clintonova administracija potpisala je sa Sjevernom Korejom „Dogovoreni okvir“ (Geneva Agreed Framework)²⁶ dana 21. listopada 1994. godine u Ženevi. Dolaskom Bushove administracije u Bijelu kuću zaustavljeni su svi pozitivni trendovi. Nakon donošenja strategije nacionalne sigurnosti 2002. godine, koja postulira „preventivni rat“, sjevernokorejski vođa Kim Jong-il donio je odluku o povlačenju Sjeverne Koreje iz Sporazuma o neširenju nuklearnog naoružanja (Nonproliferation Treaty, NPT), izbacivanju međunarodnih inspektora iz zemlje i puštanju starog nuklearnog reaktora u pogon. Sjevernokorejski režim strahovao je da

25.

Ustrajnost Sjeverne Koreje u stjecanju nuklearnog oružja u slučaju povlačenja američkih sigurnosnih jamstava Japanu, Južnoj Koreji i Tajvanu mogla bi izazvati „nuklearnu kaskadu“ u regiji koja je dosad uspješno sprečavana. Vidjeti Christopher W. Hughes: "North Korea's Nuclear Weapons: Implications for the Nuclear Ambitions of Japan, South Korea and Taiwan", *Asia Policy*, br. 3, siječanj 2007., str. 75-104.

26.

Prema *Dogovorenom okviru*, Pjongjang se trebao vratiti u NPT i prihvatiti inspeksijski nadzor Međunarodne agencije za atomsku energiju, a SAD i saveznici izgraditi dva nova reaktora koji će proizvoditi materijal s civilnom namjenom te unaprijediti diplomatsku i ekonomsku suradnju sa Sjeverom.

će biti sljedeća žrtva američkoga napada, pa je uvjetovao zatvaranje reaktora i odustajanje od nuklearnog programa potpisivanjem pakta o nenapadanju sa Sjedinjenim Državama. Nakon američke invazije na Irak Sjeverna Koreja odustaje od nastojanja za sklapanjem pakta, zaključujući kako irački rat pokazuje da se vlastita sigurnost može jamčiti samo naoružavanjem strašnim oružjem odvratanja.

Predsjednik Bush u svojim memoarima iznosi kako je tijekom razgovora s kineskim predsjednikom Jiangom Zeminom u listopadu 2002. godine u pogledu Sjeverne Koreje Jiang rekao kako je Sjeverna Koreja „njegov problem“ (Bushov, odnosno američki, a ne kineski). Bush je prilikom susreta u siječnju 2003. upozorio predsjednika Jianga da, ako Sjeverna Koreja nastavi s razvojem nuklearnog programa, Sjedinjene Države neće biti u mogućnosti zaustaviti Japan da se nuklearno naoruža te da će SAD, ukoliko se problem ne riješi diplomatskim putem, razmisliti o vojnom udaru na Sjevernu Koreju.²⁷ Nakon sjevernokorejskog povlačenja iz NPT-a u travnju 2003. godine razgovori šestorice (Six Party Talks) između Amerike, Kine, Japana, Rusije, Sjeverne Koreje i Južne Koreje započeli su 2004. godine, a u rujnu 2005. godine postignut je sporazum prema kojem će Sjeverna Koreja napustiti svoj nuklearni program, preuzeti obveze iz NPT-a i dopustiti pristup inspekciji Međunarodne agencije za atomsku energiju. Zauzvrat će SAD ukinuti financijske sankcije koje su nametnute sjevernokorejskom režimu u studenome 2005., što je onemogućilo pristup Sjeverne Koreje čvrstoj valuti i dovelo u pitanje očuvanje privilegija vladajućeg režima. Do popuštanja napetosti između Washingtona i Pjongjanga došlo je početkom 2007. godine kada je 13. veljače potpisan sporazum prema kojem je Sjeverna Koreja pristala na zatvaranje svoga glavnog nuklearnog reaktora i dopustila pristup inspekciji UN-a u zamjenu za pomoć u energiji i uklanjanje s američke liste režima koji sponzoriraju terorizam. Zaokret Bushove administracije u odnosu prema sjevernokorejskom režimu možemo sagledati u kontekstu novih okolnosti.

Sjedinjene Države odlučile su se na davanje određenih ustupka kako bi riješile pitanje Sjeverne Koreje jer je situacija u Iraku postajala sve složenija, što je uspješno koristio Iran za razvoj svoga nuklearnog programa i jačanje utjecaja u regiji. Bijela kuća vjerojatno je računala

27.

George W. Bush: *Decision Points*, New York, 2010., str. 424.

na to da bi postizanje dogovora sa Sjevernom Korejom izložilo Teheran jačim pritiscima za okončanje njegova nuklearnog programa, uz podršku Kine i Rusije koje imaju značajne gospodarske interese u toj zemlji. Napetosti koje su eskalirale na korejskom poluotoku u studenome 2010. godine²⁸ pokazale su da se Washington i Peking²⁹ nisu spremni upustiti u vojni sukob zbog Sjeverne Koreje. Budući da Kina pruža ekonomsku i diplomatsku podršku Pjongjangu te da ima najveći utjecaj na sjevernokorejski režim, Sjedinjene Države stalno naglašavaju odgovornost Kine za njegovo obuzdavanje. Sjevernokorejski vođa Kim Jong-il unatoč brojnim posjetima Pekingu i kineskoj pomoći ne vjeruje u potpunosti kineskom vodstvu i ne želi dopustiti otvaranje zemlje čak ni u gospodarskom smislu, kakvo je provela Kina. Direktor instituta za međunarodne studije u Šangaju Dingli Shen objašnjava kako je ponašanje Sjeverne Koreje u skladu s temeljnim državnim načelom „juče“ (samostalnost), prema kojem zemlja ne smije ovisiti o normalizaciji odnosa s SAD-om ni o razvoju posebnih veza s Kinom, Rusijom ili nekom drugom zemljom. Smatra kako će Pjongjang, uvjeren da svaka država mora osigurati vlastitu sigurnost, provesti do kraja svoj plan da uđe u krug nuklearnih sila. Za Sjevernu Koreju njezini nacionalni interesi važni su od odnosa s Pekingom, stoga neće odustati od sigurnosne neovisnosti samo zato što bi Kina mogla izvršiti pritisak.³⁰

Kineski stavovi prema korejskom pitanju proizlaze iz šire kineske strategije koja je usredotočena na očuvanje stabilnih odnosa u regiji, a ne oponiranje američkim naporima.

Iako SAD i Kina teže istom cilju u smislu obuzdavanja sjevernokorejskih nuklearnih ambicija, i Washington i Peking pristupaju sjevernokorejskom pitanju računajući na potencijalne koristi za vlastite položaje u međusobnim odnosima. Takav pristup, uz poznatu „žilavost“ sjevernokorejskog režima, čini to pitanje nepresušnim izvorom dvostranih i višestranih političkih igara.

28.

Sjevernokorejska vojska granatirala je otok Yoenpyeong, pri čemu su poginula dvojica južnokorejskih vojnika i osamnaest civila. Južna Koreja potvrdila je da je obavljala redovitu vojnu vježbu, ali je Sjever tvrdio da je samo uzvratio paljbu, optužujući Jug za izazivanje vojne reakcije. Inače, sjevernokorejski režim redovito prijeti izbijanjem rata kada se odvijaju zajedničke američko-južnokorejske vježbe, tvrdeći da one predstavljaju pripreme za napad na Sjevernu Koreju.

29.

Peking i Pjongjang potpisali su 1961. godine Sporazum o prijateljstvu, suradnji i uzajamnoj vojnoj pomoći prema kojem bi Kina u slučaju invazije na Sjevernu Koreju trebala pružiti pomoć Pjongjangu.

30.

Dingli Shen: "Pjongjang računa na neutralnost Pekinga", *Le Monde*, studeni 2006., str. 6.

4. Strateški trokut: SAD, Japan i Kina

Iako su početkom 1990-ih promišljane mogućnosti smanjenja Američkog angažmana u regiji, Pentagon je u veljači 1995. godine objavio izvještaj o strategiji u azijsko-pacifičkoj regiji u kojem se ističe da SAD mora zadržati svoje vojne snage u Aziji i potvrditi američku obvezu održavanja sigurnosti u regiji te jačati bilateralne savezničke odnose, prvenstveno s Japanom.³¹ U travnju 1996. godine Japan je obnovio bilateralni sigurnosni sporazum sa Sjedinjenim Državama, a u rujnu 1997. godine potpisane su nove smjernice o obrambenoj suradnji (Defense Guidelines) kako bi Japan preuzeo veću sigurnosnu ulogu u regiji te je prvi put nakon Drugog svjetskog rata Japanu omogućeno da sudjeluje izvan vlastitog prostora u sukobima u kojima bi sudjelovao SAD. Sporazum je izazvao zabrinutost u Kini jer bi se mogao odnositi na situaciju u kojoj bi japanske snage, zajedno s američkima, mogle sudjelovati u sukobu Kine s Tajvanom. Nadalje, Kina i druge zemlje u regiji strahuju da bi daljnje jačanje američko-japanske vojne suradnje moglo dovesti do značajnih promjena u japanskoj vojnoj i obrambenoj politici jer je u sklopu suradnje s SAD-om provedena djelomična revizija japanske pacifističke politike. U želji da potvrdi svoje savezništvo sa Sjedinjenim Državama u „ratu protiv terorizma“, Japan je u listopadu 2001. usvojio poseban zakon za borbu protiv terorizma koji dopušta odlazak japanskih Snaga za samoobranu u Indijski ocean kao pozadinske potpore međunarodnoj koaliciji u Afganistanu, a usvajanjem posebnog zakona za potporu obnovi Iraka 2003. godine omogućeno je slanje japanskih trupa na jug zemlje.³² Kina gleda na slanje japanskih trupa u Irak³³ i jačanje američko-japanske vojne suradnje kao na pokušaj remilitarizacije Japana i ostvarivanje japanskih vojnih ambicija posrednim putem.

Opravdanost kineskih promišljanja potvrđuje jačanje obrambenih veza između Washingtona i Tokija objavom preliminiranog izvještaja u veljači i listopadu 2005. godine, čija je implementacija usuglašena dana

31. *East Asia Strategy Report*, veljača 1995.

32. *Anti-Terrorism Special Measures Law*, listopad 2001., i *Iraqi Reconstruction Law*, srpanj 2003., na <http://www.mofa.go.jp/policy/terrorism/measure0510.html>

33. Japanske Snage za samoobranu sudjelovale su u *peacekeeping*-operacijama UN-a u Kambodži 1992., ali odlaskom u Irak 2004. godine prvi su put sudjelovale u operacijama izvan svoga teritorija bez mandata UN-a.

1. svibnja 2006. godine,³⁴ a kojim se predviđa jačanje operativnosti između snaga dviju zemalja, što podrazumijeva vojnu preobrazbu japanskih snaga kako bi bile na razini svojih američkih partnera. Novi japanski program nacionalne obrane usvojen u prosincu 2004. godine³⁵ predviđa jačanje sposobnosti japanskih vojnih snaga i aktivniju ulogu u regionalnoj i globalnoj sigurnosti. Spominjanje Tajvana u obnovljenom bilateralnom sigurnosnom sporazumu između Japana i SAD-a, zajedno s novim japanskim programom obrane koji izričito navodi Sjevernu Koreju i Kinu kao sigurnosne prijetnje, alarmiralo je Peking iz dva razloga: Japan bi mogao postati „normalna“ država s ofenzivnim oružanim snagama koja će težiti regionalnoj vojnoj dominaciji, a sigurnosni američko-japanski sporazum mogao bi biti protumačen tako da dopusti sudjelovanje Japana u mogućem američko-kineskom sukobu oko Tajvana. No ni američko-japanski odnosi nisu bez problema.

Prema američko-japanskom sporazumu iz 2006. godine predviđeno je premještanje zračne baze Futenma na manje naseljeni dio otoka Okinawa. Problem baza, posebice na Okinawi, gdje je smještena većina njih, vezan je uz nezadovoljstvo japanskog stanovništva koje mora trpjeti nesnosnu buku koja je često veća od zakonom dopuštene, razne oblike kriminaliteta i posljedice nesreća koje se događaju za vrijeme određenih vježbi.³⁶ Prva neslaganja oko provedbe sporazuma o premještanju baze pojavila su se nakon što je u rujnu 2009. godine, nakon gotovo pedeset godina neprekinute vladavine Liberalno-demokratske stranke (LDP), na izborima pobijedila Demokratska stranka Japana (DPJ).

Naime dok je bila u opoziciji, Demokratska stranka Japana protivila se premještanju baze, zahtijevajući da bude smještena izvan Okinawe. Međutim razvoj situacije u regiji, sukob na korejskom poluotoku, kinesko potiskivanje Japana s mjesta drugoga gospodarstva svijeta

34.

Najprije je u okviru japansko-američkoga konzultativnog vijeća o sigurnosnim pitanjima, koje čine američki i japanski ministri vanjskih poslova i obrane (tzv. sastanci 2+2), 19. veljače 2005 objavljen *Joint Statement*, a zatim usuglašen: *U.S.-Japan Alliance: Transformation and Realignment for the Future*, 29. listopada 2005. Provedba usuglašene suradnje potvrđena je usvajanjem: *United States-Japan Roadmap for Realignment Implementation*, 1. svibnja 2006. Tekst sporazuma dostupan je na <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/scc/index.html>

35.

National Defense Program Guidelines, FY 2005, Japanese Ministry of Defense, na http://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/pdf/national_guidelines.pdf

36.

Godine 1995. tri marince silovala su jednu djevojčicu, a u kolovozu 2004. godine udar američkoga helikoptera pretvorio je jednu sveučilišnu zgradu u ruševine. To su samo neki od incidenata koji su izazvali negodovanje japanske javnosti na nacionalnoj razini.

te incident u vodama oko spornog otoka Senkaku/Diaoyu³⁷ odrazili su se i na vanjsku politiku nove japanske Vlade. U svibnju 2010. Hatoyamina vlada pristala je na realizaciju sporazuma o premještanju baze i potvrdila važnost američko-japanskog saveza za regionalnu sigurnost.³⁸ Poboljšane kinesko-japanske odnose, nakon što su premijer Hatoyama i njegov nasljednik Naoto Kan odustali od posjeta svetištu Yasukuni, u kojem su pokopani japanski vojnici uključujući osuđene ratne zločince, narušio je incident koji se dogodio u rujnu 2010. godine, kad su nakon sudara kineske ribarice s brodom japanske obalne straže japanske vlasti zarobile kapetana i posadu broda. Kina je reagirala prilično žustro, prijeteći „kontramjerama“, suspenzijom kontakata na visokoj razini i uhićenjem četiriju japanskih državljana uz optužbu za špijunske aktivnosti. Sjedinjene Države naznačile su da se neće miješati u rješavanje teritorijalnih sporova, ali da na temelju sigurnosnog sporazuma s Japanom imaju obvezu braniti otočje koje je japanski teritorij. Incident je ukazao na nekoliko trendova: neriješeni teritorijalni sporovi u kombinaciji s nedostatnim energetske izvorišta, čime su opterećeni i Japan i Kina, može eskalirati u sukob širih razmjera.

Američki stav da obrana otočja Senkaku potpada pod sporazumne obveze SAD-a implicira mogućnost izbijanja sukoba između Kine i Sjedinjenih Država. Iako Kina često ponavlja da američku ulogu u regiji pozdravlja kao stabilizacijski čimbenik, američko-japansko savezništvo uvelike otežava američko-kineske odnose. Kao što je Brzezinski ukratko sažeo, a to se pokazuje i na ovakvim primjerima, istočnu Aziju karakterizira „metastabilnost“, odnosno stanje vanjske čvrstoće, ali bez jasno strukturiranog regionalnoga konteksta u kojem bi postojali multilateralni okviri za političku, ekonomsku i sigurnosnu suradnju, kakvi djeluju primjerice u Europi. Stoga unatoč postojećem stabilnom stanju, nedostatak ograničavajućeg, kooperativnog ustroja dopušta da i najmanji iznenadni poremećaj potencijalno dovede do lančanog slijeda razornih događaja.³⁹ Unatoč početnim razilaženjima između Hatoyamine

37.

Otočje u Istočnom kineskom moru, koje Japanci zovu Senkaku, a Kinezi Diaoyu (navodno bogato naftom i plinom) predmet je neriješenog teritorijalnog spora između Kine i Japana. Otočjem smještenim između Tajvana i Okinawe upravlja Japan, ali pravo na njega polažu Tokio, Peking i Taipei.

38.

U zajedničkoj izjavi japanskih i američkih ministara vanjskih poslova i obrane (2+2) potvrđena je provedba sporazuma iz 2006. o izgradnji baze Schwab u zaljevu Henoko. Vidjeti: *Joint Statement of the US-Japan Security Consultative Committee*, 28. svibnja 2010.

39.

Zbigniew Brzezinski: *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vodstvo*, Zagreb/Podgorica, 2004., str. 70-90.

i Obamine vlade, uzimajući u obzir regionalno sigurnosno okruženje, japanska Vlada usvojila je u prosincu 2010. nove smjernice programa nacionalne obrane,⁴⁰ koje su za razliku od prethodnih usredotočene na azijsko-pacifičku regiju, posebice na sigurnost japanskog arhipelaga, gdje su japanske snage suočene s kineskim vojnim aktivnostima i upadima. Dokument predstavlja proaktivan odgovor Tokija na vanjske prijetnje, uključujući rast kineske vojne moći i pojačane pomorske aktivnosti i provokacije Sjeverne Koreje, kao i daljni razvoj nuklearnog programa.⁴¹ Za razliku od dokumenta iz 2004. godine, koji samo identificira kinesku prijetnju, ali ne poziva na suradnju, ističe se potreba razvijanja kooperativnih odnosa s Pekingom. Novi proaktivniji pristup japanske Vlade ogleda se u konceptu „dinamične obrane“ (*self-defense*) koja pretpostavlja izgradnju „dinamičnih obrambenih snaga“ i nastavak izgradnje proturaketne obrane. Novi koncept predviđa i premještanje težišta s kopnenih snaga na fleksibilnije zračne i pomorske snage, smanjenje broja tenkova i artiljerije te povećanje broja podmornica sa 16 na 22, kao i usmjeravanje obrane na jugozapad, gdje Japan ima morskú granicu s Kinom, umjesto na sjever (nekadašnja sovjetska prijetnja). S obzirom na sjevernokorejsku prijetnju, Tokio će nastaviti razvijati proturaketnu obranu u suradnji sa Sjedinjenim Državama.⁴²

Povodom izraženih sumnji u vezi s kineskim vojnim razvojem, Peking je politiku Tokija okarakterizirao kao neodgovorno ponašanje. Kina je također ponovila da izgradnja proturaketnog štita prijeti narušavanjem ravnoteže u regiji i izaziva utrku u naoružavanju, prisiljavajući Peking da odgovori unapređenjem vlastitih vojnih sposobnosti.⁴³ Kina gleda na američko-japanski savez kao na pozitivan čimbenik regionalne stabilnosti sve dok sprečava Japan da izgradi vlastitu vojsku.

40.

National Defense Program Guidelines for FY 2011 and Beyond, Japanese Ministry of Defense, 17. prosinca 2010., na http://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/pdf/guidelinesFY2011.pdf

41.

ibid, str. 4.

42.

U političkim krugovima i u javnom mnijenju Japana konstantno se vodi debata o pomirenju dvaju nekompatibilnih ciljeva, a to su politika zagovaranja razoružanja i politika nuklearnog odvraćanja. Detaljno u Masako Toki: *Japan's Defense Guidelines: New Conventional Strategy, Same Old Nuclear Dilemma*, Monterey Institute for International Studies, 1. ožujka 2011., na http://www.nti.org/e_research/e3_japan.html

U 2011 NDPG stoji: *Japan će biti aktivan u naporima nuklearnog razoružanja i neproliferacije kako bi se ostvario dugoročni cilj stvaranja svijeta bez nuklearnog oružja. Istovremeno, dokle god postoji nuklearno oružje, „prošireno odvraćanje“ koje osigurava SAD s nuklearnim odvraćanjem kao ključnim elementom bit će nezamjenjivo (indispensable)*. Ibid, str. 2.

43.

Masami Ito: "Defense Focus shifts from Russia to China", *The Japan Times*, 18. prosinca 2010., na <http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn20101218a1.html>

Američki poticaji za veću vojnu ulogu Japana mijenjaju i kinesko viđenje američke uloge u regiji. Jačanje američko-japanskih sigurnosnih veza potiče kineske strahove u pogledu japanske remilitarizacije i nepovjerenje prema dugoročnim američko-japanskim intencijama. Amerika je propustila uvidjeti kako američka globalna sigurnosna strategija utječe na sigurnosne odnose u regiji. Izgradnja konstruktivnih američko-kineskih odnosa na globalnoj razini zahtijeva stabilne odnose u regionalnom kontekstu, stoga bi Sjedinjene Države trebale voditi računa o tome da američko-japanski odnosi ne povećaju pritisak na Kinu da zazume agresivniji stav prema Japanu, ali i Americi.

Iako kinesko-japanski odnosi imaju vlasitu dinamiku, američka politika može ih pogurati u pozitivnom, ali i negativnom smjeru. Bude li Kina američku sigurnosnu politiku u regiji doživljavala na način da SAD nastoji iskoristiti savezničke odnose s Japanom, Južnom Korejom i ostalim zemljama u regiji za „okruživanje“ Kine⁴⁴ te nastavi li Amerika isticati „kinesku prijetnju“,⁴⁵ izgradnja konstruktivnih američko-kineskih odnosa za koje se izjašnjavaju Peking i Washington mogla bi biti cilj čiju realizaciju opstruiraju upravo oni koji ga žele ostvariti.

5. Elementi (ne)slaganja u američko-kineskim odnosima

Iako Sjedinjene Države i dalje izražavaju zabrinutost zbog kineske vojne modernizacije, također pozivaju na osnaživanje bilateralnih vojnih, političkih i ekonomskih odnosa jer, prema riječima državne tajnice Clinton, američko-kineski odnosi predstavljaju „ključ svjetske stabilnosti u 21. stoljeću“. Razloga za suradnju i više je no dovoljno, bez obzira na razlike u pristupima rješavanju pojedinih međunarodnih pitanja. Američko i kinesko gospodarstvo dva su vodeća svjetska gospodarstva, bilateralni gospodarski odnosi i ekonomska politika koju provode obje vlade imaju odlučujući utjecaj na globalnu ekonomiju. Financijska kriza dodatno je ojačala važnost Kine, za koju se procjenjuje da posjeduje oko 3 milijarde dolara rezervi u stranoj valuti.

44.

Mreža američkih savezništava u Aziji obuhvaća razne oblike sigurnosnih sporazuma i suradnje od Japana, Južne Koreje, Tajlanda, Filipina do Indije, Indonezije i Vijetnama. Detaljno u Daniel Twining: "America's Grand design in Asia", *The Washington Quarterly*, ljeto 2007., str. 79-94.

45.

U svom govoru u prosincu 2010. admiral Michael Mullen izjavio je: *Kako su određene sposobnosti koje Kina razvija očito usmjerene na SAD... ali mi nećemo otići (iz Azije), mi ćemo i dalje ostati ondje*. Vidi Admiral Michael Mullen, *Speech at the Center for American Progress*, Washington DC, 1. prosinca 2010., na <http://www.jcs.mil/speech.aspx?id=1500>

Kineske rezerve u američkim dolarima u oštrom su kontrastu s američkim proračunskim deficitom, koji će ove godine najvjerojatnije nadmašiti 2 milijarde dolara. Neki analitičari smatraju kako bi Kina kao najveći američki kreditor mogla izazvati destabilizaciju američkoga gospodarstva povlačenjem sredstava od američkoga Ministarstva financija. Međutim ekonomisti upozoravaju da Kina mora ulagati svoj višak u inozemstvu s obzirom na to da kineski financijski sustav ne dopušta potrošnju stranih valuta u zemlji, a SAD je jedino gospodarstvo koja ga može apsorbirati u mjeri u kojoj ga Kina akumulira.⁴⁶ S obzirom na veličinu kineskog izvoza u SAD i kupovinu američkih obveznica, često se ističe kako je time izmijenjena ravnoteža financijske moći između Washingtona i Pekinga. Stručnjak za američko-kineske odnose profesor Jing Men smatra da je financijska kriza omogućila Kini da ojača postojeći trend kineskog uzleta, ali da ona neće olakšati kineski uzlet na štetu interesa Sjedinjenih Država. Činjenica da je Kina najveći vlasnik američkog duga zapravo znači da se dvije zemlje nalaze u odnosu međuovisnosti i da moraju međusobno koordinirati svoje akcije. Prestane li Kina kupovati američki dug, njegova će vrijednost još drastičnije pasti. Profesor Men zaključuje da Kina nema ni ambicija ni sposobnosti izazivati liderstvo SAD jer su rizici i troškovi takve politike preveliki da bi se Peking posvetio rješavanju niza međunarodnih pitanja od Afganistana i Iraka do Irana i Sjeverne Koreje.⁴⁷

Koliko je osjetljiva situacija međusobne ovisnosti najvećeg svjetskog dužnika i njegova najvećeg kreditora pokazale su i reakcije na oklijevanja američkoga Kongresa da podigne granicu zaduživanja savezne vlade. Pojavila su se strahovanja, prvenstveno u Kini, da SAD neće biti u stanju ispuniti financijske obveze, što bi dovelo do pada dolara, nakon čega bi se kreditori mogli početi riješavati američkih vrijednosnih papira, što bi pak rezultiralo rastom kamata na obveznice i zaustavilo gospodarski rast.⁴⁸ Destabilizacija globalne ekonomije imala

46.

Derek Scissor: *Chinese Investment in the U.S.: \$2 Trillion and Counting*, The Heritage Foundation, Washington DC, 1. ožujka 2011., na [http://www.heritage.org/Research/Reports/2011/02/Chinese-Investment-in-the-US-\\$2-Trillion-and-Counting](http://www.heritage.org/Research/Reports/2011/02/Chinese-Investment-in-the-US-$2-Trillion-and-Counting)47. Jing Men: *Hoće li financijska kriza stvoriti od Kine supersilu?*, NATO Revija, ljeto 2009., na <http://www.nato.int/docu/review/2009/FinancialCrisis/Financial-Crisis-China/CR/index.htm>

48.

Kongres već godinama podiže granicu zaduživanja, ali nakon posljednje financijske krize situacija se promijenila. Republikanska stranka prošle je godine preuzela kontrolu u Predstavničkom domu Kongresa uz obećanje da će smanjiti državnu potrošnju, proračunski deficit i vanjski dug te je uvjetovala svoj pristanak na podizanje granice zaduživanja recipročnim smanjenjem javne potrošnje, prije svega u zdravstvenom sektoru. Međutim demokrati i republikanci nisu se mogli dogovoriti koliko i gdje točno štedjeti. Ukupni vanjski dug SAD-a iznosi 14.300 milijardi dolara, a prognoza proračunskog deficita za 2011. iznosi 1,4 milijarde dolara. Relja Dušek: "Strah američkih kreditora od neispunjavanja dužničkih obveza", *Vjesnik*, 9. lipnja 2011., str. 16.

bi izravne posljedice po domaći politički program Kine: stabilan rast u svrhu očuvanja socijalnog mira, ali i nastavak gospodarskog razvoja koji će omogućiti daljnju modernizaciju kineske vojne sile. Veliki projekt osuvremenjavanja kineske mornarice od vitalne je važnosti za očuvanje teritorijalnog suvereniteta⁴⁹ i pristup kineske flote otvorenome moru. Ulog nisu samo rudna i ribolovna bogatstva, već i osiguravanje opskrbnih pomorskih putova koji su od velike važnosti za zemlju koja je drugi po veličini svjetski uvoznik nafte i u kojoj 90 posto vanjske trgovine ovisi o pomorskim putovima.⁵⁰ Ne radi se zapravo o otvorenoj utrci u naoružanju iako se ponekad kineski pomorski program pojednostavljeno takvim prikazuje, već o osiguravanju vitalnih interesa kineske države u civilnom i vojnom smislu.

Vlade u Washingtonu i Pekingu dale su prioritet obuzdavanju proliferacije nuklearnog oružja, bilo da je riječ o obuzdavanju iranskih, bilo sjevernokorejskih ambicija. Kina je podržala niz sankcija Ujedinjenih naroda nametnutih Iranu, ali zbog svojih poslovnih veza s Iranom (uvoz sirove nafte i ulaganja u iranski energetska sektor) zalaže se za dijalog s iranskim vodstvom. Sjedinjene Države uporno nastoje uvjeriti Kinu da poput SAD-a i zemalja EU-a nametne oštrije bilateralne sankcije gospodarskom i financijskom sektoru Irana. Kina je odbila to učiniti, kritizirajući zemlje koje su pribjegle takvom rješenju, ali postala je opreznija u širenju suradnje s Iranom. Kineska odluka da ne preuzme ugovore od kojih su odustale zemlje koje su nametnule sankcije pozdravljena je od strane SAD-a i europskih država.⁵¹

Tu je i pitanje klimatskih promjena kojima SAD i Kina različito pristupaju: osnovno neslaganje svodi se na pitanje odgovornosti razvijenih zemalja i zemalja u razvoju u suočavanju s klimatskim promjenama. Kina smatra da razvijene industrijske zemlje snose najveći dio odgovornosti u pogledu klimatskih promjena te da bi trebale prihvatiti međunarodne pravno obvezujuće norme o smanjenju štetnih emisija, dok bi zemlje u razvoju trebale biti podvrgnute dobrovoljnim

49.

Osim otočnih zahtjeva u Istočnom i Južnom kineskom moru Kina se spori s Tajvanom i Vijetnamom oko arhipelaga Paracels te oko ribarskih kvota s Južnom Korejom, Japanom, Vijetnamom i Filipinima.

50.

Olivier Zajec: "Kina pokazuje pomorske ambicije", *Le Monde*, rujna 2008, str. 8. i str. 16-17.

51.

State Department Special Advisor for Nonproliferation and Arms Control Robert Einhorn, *The Impact of Sanctions on Iran's Nuclear Program*, Remarks to Arms Control Association, Washington DC, 3. ožujka 2011., na <http://www.armscontrol.org/events/RoleSanctionsIranNuclear>

ograničenjima.⁵² Podvrgnuti zemlje u razvoju jednakim ograničenjima bilo bi jednako ograničavanju njihova razvoja, na što imaju povijesno pravo. SAD neće pristati na međunarodni sporazum koji ih obvezuje na ograničavanje štetnih emisija ako to ne učine i zemlje u razvoju, pa stoga nisu potpisale Protokol iz Kyota, čija je Kina stranka. Konferencija o klimatskim promjenama koja će se održati krajem godine u Durbanu u Južnoj Africi bit će ispit za usuglašavanje suprostavljenih stavova, koje dosad nije bilo osobito uspješno.

Zaključak

Budućnost bilateralnih američko-kineskih odnosa, ali i slika globalnih političkih odnosa ovisit će o kineskim vanjskopolitičkim izborima i američkom pogledu na „uspon“ Kine. Trenutačna kineska vanjska politika temelji se na postavci „miroljubivog uspona“ Kine, prema kojoj dugoročni rast kineskoga gospodarstva i afirmacija Kine u međunarodnim odnosima ne predstavlja ni regionalnu ni globalnu prijetnju, nego može koristiti kineskim susjedima i svjetskoj zajednici.⁵³ Kada bi slijedom neke značajnije promjene u kineskoj unutarnjopolitičkoj situaciji došlo do agresivnije kineske vanjske politike i američko-kineskog sukoba oko bilo kojeg od navedenih pitanja, opet bi bilo teško zamisliti državnu politiku koja bi izvršila odlučan izbor u smjeru vojnog sukoba dviju zemalja s nuklearnim oružjem. Kada je o vojnoj sili riječ, konstantno naglašavanje, prvenstveno ono od strane Pentagona, kineske vojne modernizacije, američka vojna sila daleko je ispred kineske, pa su projekcije nekog budućeg sukoba u koji bi se Kina upustila s SAD-om prilično neuvjerljive.⁵⁴

52.

Prema određenim istraživanjima, SAD snosi odgovornost za ispuštanje 29 posto štetnih emisija u atmosferu od 1850. godine, dok je Kina odgovorna za otprilike 8 posto. Prema Joanna Lewis: "The State of U.S.-China Relations on Climate Change: Examining the Bilateral and Multilateral Relationships", *Woodrow Wilson International Center for Scholars China Environment Series*, br. 11 (2010./2011.), str. 8., na <http://www.allacamedic.com/meta/p500239.index.html>

53.

Kina je riješila teritorijalne sporove s većinom susjednih zemalja i razvila dobre gospodarske odnose sa zemljama u regiji, koje većinom imaju suficit u trgovinskoj razmjeni s Kinom. Vidjeti Ozren Baković: "Miroljubivi uspon - nova kineska vanjskopolitička teorija", *Politička misao*, svezak XLI, br. 1, 2004., str. 126-137.

54.

Kako se često govori o tome da Kina ima najveću vojsku na svijetu, jedna zanimljiva analiza brojki uzela je za bazu odnos ukupnog pučanstva i vojnika Kine i SAD-a: Kina ima 2.285.000 vojnika, dakle jednog vojnika na 585 građana, dok SAD ima 1.580.255 vojnika, što je jedan vojnik na 198 građana; Kina na svakoga vojnika troši 40,043 dolara, dok SAD troši 420,058 dolara po vojniku; Kina troši 1,4 posto BDP-a na vojni proračun, dok SAD izdvaja 4,7 posto BDP-a. Kada se tome pridoda tehnološki jaz između američke i kineske vojne sile, „najveća vojska na svijetu“ i nije baš „najveća“. Vidjeti Fred S. Teng: "The Mathematics of Military Balance", *China-U.S. Focus*, 19. travnja 2011., na <http://chinausfocus.com/peace-security/the-mathematics-of-military-balance/>

Kina će zasigurno iskoristiti sve svoje vanjskopolitičke opcije kako bi ojačala vlastiti položaj u regionalnim i svjetskim okvirima, ali iz prethodno razmotrenih implikacija narušavanja američko-kineske suradnje i opće kineske strategije koja je usmjerena na stvaranje stabilne regionalne i globalne, gospodarske i političke situacije, Kina još uvijek ne posjeduje sposobnosti niti izražava političku volju za izravno izazivanje Sjedinjenih Američkih Država.

Američki vanjskopolitički izbori ovisit će pak o prevladavajućoj perspektivi u odnosu na kineski uzlet, a vjerojatno će pretežati u korist pragmatične politike koju su u većoj ili manjoj mjeri slijedile sve američke posthladnoratovske administracije svjesne činjenice kakav bi negativan učinak američko-kinesko sukobljavanje imalo na gospodarsku i političku globalnu stabilnost i mir. Amerika neće dopustiti da Kina ili bilo koja druga sila zavlada azijsko-pacifičkom regijom niti da dostigne američku silu koja je još uvijek nadmoćna u svim dimenzijama. Donositelji političkih odluka u Washingtonu pozorno će pratiti kinesko „približavanje“ statusu koji trenutačno uživa SAD, ali će u pristupu Kini biti vođeni istim kalkulacijama kojima se na strateškoj razini američka vanjska politika vodi već dosta vremena i koje ne uključuju izravan sukob s Kinom.

United States and the People's Republic of China: Cooperation Dependent on the Interests of the Global Security

Summary

The author analysis relations between the United States of America and the People's Republic of China in the context of new realities of international relations which are characterized by the growing importance of China in the global political scene. The dynamics of bilateral relations between the world's only superpower and the rising Asian giant is dictated by the access of the two countries to a number of issues of regional and global significance, from the future of Taiwan and the Korean peninsula to the stabilization of global economic conditions and climate change. Having considered the (dis)agreement in the contemporary US-China relations, the author concludes that the United States and China seek to pursue a policy of cooperation which has a positive impact on their bilateral, and indirectly on global political relations.

Key words: USA, foreign policy, China, East Asia, bilateral relations, global stability

Tihana Tolj

Literatura:

James A. Baker: "America in Asia: Emerging Architecture for a Pacific Community", *Foreign Affairs*, zima 1991./1992., str. 1-18.

Ozren Baković: "Miroljubivi uspon Kine - nova kineska vanjskopolitička teorija", *Politička misao*, svezak XLI, br. 1, 2004., str. 126-137.

Zbigniew Brzezinski: *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vodstvo*, Zagreb/Podgorica, 2004.

George W. Bush: *Decision Points*, New York, 2010.

Daniel W. Drezner: "The New New World Order", *Foreign Affairs*, ožujak/travanj 2007., str. 1-7.

Christopher W. Huges: "North Korea's Nuclear Weapons: Implications for the Nuclear Ambitions of Japan, South Korea and Taiwan", *Asia Policy*, br. 3, siječanj 2007., str. 75-104.

Ksenija Jurišić: "Pola stoljeća Narodne Republike Kine", *Politička misao*, svezak 36, br. 3, 1999., str. 34-44.

Joanna Lewis: "The State of U.S.-China Relations on Climate Change: Examining the Bilateral and Multilateral Relationships", *Woodrow Wilson International Center for Scholars China Environment Series*, br. 11, 2010./2011.

Derek Scissor: *Chinese Investment in the U.S.: \$ 2 Trillion and Counting*, The Heritage Foundation, Washington DC, ožujak 2011.

Masako Toki: *Japan's Defense Guidelines: New Conventional Strategy, Same Old Nuclear Dilemma*, Monterey Institut for International Studies, ožujak 2011.

Susan Turner: "Russia, China and Multipolar World Order: The Danger in the Undefined", *Asian Perspective*, svezak 33, br. 1, 2009., str. 159-184.

William T. Tow, Brendan Taylor: *What is Asian security architecture*, Review of International Studies, (2010.) 36, str. 95-116.

Daniel Twining: "America's Grand design in Asia", *The Washington Quarterly*, ljeto 2007., str. 79-94.

Radovan Vukadinović: *Nuklearne strategije i međunarodni odnosi*, Zagreb, 2006.